

Janne Olsson fri efter 20 år

Han kallades Sveriges farligaste fånge. När fängelsechefen Gunnar Engström litade på Janne Olsson och visade att han var behövd skedde under.

Text: Leif Stenberg | Bild: Per-Anders Adsten | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 4 2016

Vi åker i höstmörkret ut till Umeås flygplats. Willy har suttit på anstalter sedan han var en tvärhand hög. Nu närmar han sig pensionsåldern och har sedan några år lämnat kriminalvårdens liv. Istället kämpar han för att ett gäng barn och deras familjer i Litauen ska få drägliga liv. Vi är med i teatergruppen Tro, hopp och mod. Där har i princip alla skådespelare utom jag, en bakgrund av att tillhöra socialgrupp 17.

På flygplatsen möter vi Janne Olsson – över hela världen känd som Sveriges i särklass farligaste fånge, "Norrmalmstorgsrånaren" – och Gunnar Engström. Även han är känd i media över hela världen, som fängelsedirektören som inför jul och nyår gav samtliga fångar permission. Det beskrevs som att direktören blivit galen. 20 intagna fick lämna fängelset i Umeå under julhelgen och 20 återvände. En av dem var full som ett vårdike, men med tanke på hans dystra prognos vad gäller droger och alkohol blev även han en hjälte. Gunnar visste vad han gjorde.

Gunnar och Janne är vänner. Efter att Janne muckat från sitt långa straff skulle Gunnar och hans kvinna Siw åka på semester. De saknade hundvakt. Gunnar ringde Janne "Du som är hundvän kan väl bo hos oss, rasta jycken, jag har alla tv-kanaler, kylskåpet är fyllt".

Väl hemkomna fick de en utskällning av Janne. Låsen till bostaden var urusla, en simpel tjuv kunde bryta sig in på några sekunder.

Vi i Tro, hopp och mod ska arrangera seminariet "Minst hundra

handfasta tips om hur fångarna ska slippa sitta på anstalt mer än en gång". Vi får avslag när vi söker pengar från kommunen, men det får inte hindra oss.

I Willys bil på väg in till Umeå säger Janne: "Gunnar och Siw är de viktigaste människorna i mitt liv. Jag är beredd att göra vad som helst för dem. Det är en förutsättning för seminariet".

Klockan åtta på morgonen nästa dag i Frälsningsarméns lokaler, ett av de få ställen som de som lever vid repets ände har förtroende för. Öppen gemenskap anländer med fikabröd, Bakfickans medlemmar har ordnat snittar.

Inget inträde och fritt fika. Även de som är utan pengar är välkomna. Istället har vi utträde. De som har får lämna pengar.

Några journalister är där för att tala med Janne Olsson. De lämnar innan seminariet börjar. Strax efter nio är 370 deltagare samlade, Frälsis förråd av stolar är tömt. Där finns de som kämpar för att slippa missbruket, psykoserna och kriminaliteten, de hemlösa som lämnat nattens ångest. Där finns andra med fina titlar och politiker från nästan samtliga partier.

Torbjörn från Kärnhuset sjunger In the getto. Då ryser Janne Olsson. Tommy, skådespelare i vår teater, med erfarenheter av vara att placerad på mentalsjukhus redan som 18-åring, förklarar "Vi har valt låten för att hedra alla människor med erfarenheter av liv på anstalt".

I Teatergruppen Tro, hopp och mod är budskapet att kämpa för alla människors lika värde. I vår värld är det ofta kontroversiellt. Flera av våra skådespelare har fått stryk av de som slåss för motsatsen. Christopher läser en egen skriven dikt om kärlekens ros som alltid värmer och lyser i den svarta natten.

När Janne Olsson gripits efter Norrmalmstorgsdramat dömdes han till ett långt fängelsestraff och placerades på Kumla. Intagna på säkerhetsavdelningen, där Janne satt, hade placerat dynamit i rörstolarna. När personalen upptäckte det ljög två intagna

om att Janne tjallat och han fick alla intagna emot sig. Med en av tillsynsmännen i spetsen skyllades allt som gick fel på Janne. Kumlafängelset präglades av oro och Janne mådde mycket dåligt.

Generaldirektören för kriminalvården Bo Martinsson kontaktade Gunnar Engström, som då var chef för Hall. Martinsson var känd för att komma för sent till viktiga möten "Jag ber inte om ursäkt, jag satt i samtal med en mor som undrade vad vi gjorde för gott för hennes son som vistas hos oss". Det sände signaler nedåt i organisationen. Martinsson efterträddes av en generaldirektör som sade "Det ringde en morsa som trodde att jag var en slags kurator, henne snäste jag av!" Då sändes andra signaler.

Martinsson bad Gunnar Engström att ta över Janne Olsson till Hall för att det skulle bli lugnt på Kumla. Gunnar tyckte inte att Janne var någon önskefånge, Hall tålde inget bråk. Till slut åkte Gunnar över till Kumla och hade ett mycket långt samtal med Janne om förutsättningarna. Sist sa han: "Du ska veta att det inte finns en enda i Kriminalvården som är beredd att gå ut med dig på din första titthålspermission" (då får man lämna anstalten under några timmar med hård övervakning). "Om du lovar att hålla dig till reglerna på Hall går jag med dig ut på din första permission".

Fängelsechefen Gunnar Engström och fången Janne Olsson blev vänner. Bild: Peter Timsäter

Det dröjde en stund, sedan räckte Janne fram näven.

– Det var början till vändpunkten. Handslaget var inledningen till en resa med värdigt liv som tog lång tid innan den var genomförd, men det är en förutsättning att man vill själv, säger Janne.

Vi visar bitar ur dokumentären "Fångarna i välfärdssamhället" som jag gjorde för 25 år sedan åt SVT. Den utspelade sig bland annat på Kumla och Hall. I våras hörde en av fångarna av sig: "Kan vi kika på filmen?". Det var Jens, han satt fortfarande inne och hade bara varit ute och vänt i samhället någon enstaka gång.

Jag åkte till anstalten Högsbo, där hade den nyblivne pensionären Jens samlat ett tiotal fångar, de flesta i hans ålder. Alla hade suttit hela sina liv på anstalt, bara åkt ut i samhället på besök, utan bostad, utan vård för sina skador och utan arbete. Då åker man ofta in igen. Det kostar uppemot 5 000 kronor dygnet att sitta på anstalt. En huvudräkning

säger att kostnaden för denna lilla skara översteg 100 miljoner. Går det att använda pengarna på andra sätt så att även dessa intagna och deras barn och anhöriga får goda liv? Vi vet ganska exakt vad som ska göras och även hur. Det var då idén till seminariet föddes.

Efter filmen fick de tio fångarna säga vad som hänt under de gångna åren. "The same shit som förut. Om något är different är det nästan alltid till det sämre" lød deras slutsats.

Under seminariet protesterar Gunnar: "Vi har fler människor idag som döms till frivård, samhällstjänst, kontraktsvård och fotboja. Det finns en större uppmärksamhet kring att många på anstalterna har diagnosen adhd och liknande".

I filmen medverkar en ung Gunnar Engström som säger att en majoritet av fångarna kommer från de lägsta socialgrupperna, många har som barn kryssat fram mellan kanyler och tomma 75:or. Det sociala arvet har inte brutits.

Vi nämner Polen och USA som har mycket långa straff. Minskar det kriminaliteten? All kriminologisk forskning visar på motsatsen; andelen fångar fortsätter att öka kraftigt och mångdubblas jämfört med Sverige.

Tidigare justitieministern Lennart Geijer medverkar i filmen "Den stora majoriteten intagna är inte hjälpta av att vara i fängelse. Vi måste ha fängelserna kvar, men bara för en mindre grupp individer. Det är allmänheten som kräver vedergällning, det vågar politikerna inte gå emot, då blir de inte omvalda".

Janne berättar om alla glömda barn vars föräldrar sitter på anstalt. De gömmer sig i skam på skolgården. Hur han själv på senare börjat leva allt närmare sina barn och barnbarn.

– Se mig som en varning, jag har suttit 20 år i fängelse – förlorad tid. Jag tillhör skaran som Geijer menade skulle sitta i fängelse. Han hade rätt, men för mig har det tagit två decennier av livet. Jag har aldrig använt narkotika, men jag har sett helvetet drogerna ställer till med hos människor i min närhet. Knarket dödar! Jag hatar knarket!

– Kriminalvården har ingen egen arbetsförmedling och sjukvård. Ingen egen bostadsförmedling. Ingen socialtjänst. I 50 år har

det talats om att insatserna mellan stat, kommun och landsting måste samordnas. Ändå finns stuprören mellan myndigheterna kvar. När de intagna muckar ägnar sig samhället alldeles för ofta åt ansvarsflykt. "Det är inte mitt bord", då blir det ingen bostad, vård eller arbete. För mig är det fullständigt obegripligt varför samhället inte samordnar insatserna så att socialarbetare och andra yrkesgrupper får ägna sig åt att göra vad de är utbildade för, säger Gunnar Engström.

Hans ord ansluter till ett seminarium vi hade en månad tidigare om Skellefteå och dess Solkraft. Där samordnar kommun, landsting och stat sina insatser sedan 30 år så att 700 människor med bakgrund i psykiatri, missbruk, kriminalitet, flyktingar och andra grupper arbetar med uppgifter där de är behövda av andra. Dryga tio procent går varje år ut i studier eller jobb på den ordinarie arbetsmarknaden.

Kraften i sådant samarbete, där även arbetsgivare och fackföreningsrörelse deltar, går inte att överskatta. Där frågas aldrig "Vad är det för fel på dig?" utan "Vad vill du göra?" Erfarenheten visar att i princip alla vill delta i arbetsgemenskapen och bli behövda av andra.

– Kraften i att vara behövd måste användas mer, säger Gunnar.

– När Gunnar fick mig att känna mig behövd var det en upplevelse av stora mått. När han sedan även litade på mig skedde ett under hos mig, säger Janne.

Seminariet avslutas med att Mattias tar ordet, en av våra skådespelare, somliga kallar honom "utvecklingsstörd".

– Janne Olsson och Gunnar Engström är inne på viktiga lösningar om hur vi ska nå meningen med livet för alla. Jag ska skriva en bok med er om det.

Han gör några oefterhärmliga gester med knutna nävar i luften som får applåderna att dåna.

I bilen på väg ut till flyget en stund senare. Willy kör. Janne, som numera säljer begagnade bilar, säger "Kolla kamremmen, jag hör att något fel är på gång, du tjänar på att

byta den nu".

Nästa dag har Willy ordnat ny rem. Hans bil måste vara i trim när det bär av med datorer, kläder, schampo och andra saker på resan till Litauen. Barnen väntar redan på honom.

Leif Stenberg

Missa inte [seminariet 16 mars på ABF i Stockholm.](#)